

MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ

• Sevgi TAMER SERT •

Vergi Denetmen Yrd.

• Yeliz TURGUT KAR •

Vergi Denetmen Yrd.

I- Giriş

Menkul kıymetlerin değerlendirme ölçüsü 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 279. madde hükmünde yer almaktadır. Bu madde 4369 sayılı kanunla 31.12.1998 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere değiştirilmiştir.

Bu çalışmamızda menkul kıymetin tanımı, menkul kıymet çeşitleri, Vergi Usul Kanunu'nda yer alan değerlendirme hükümleri ile 4369 sayılı kanun öncesi ve sonrası durumlar karşılaştırılmak suretiyle menkul kıymetlerin değerlemesi konularına değinilecektir.

II-MENKUL KIYMET

Menkul kıymet, Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3/b maddesinde; "Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Kurulca belirlenen kıymetli evraktır." şeklinde tanımlanmıştır. Bu maddede yapılan tanımlamaya göre menkul kıymetlerin özellikleri şunlardır:

1. Ortaklık veya alacaklılık sağlamak
2. Belli bir meblağı temsil etmek
3. Yatırım aracı olarak kullanılmak
4. Dönemsel gelir getirmek
5. Misli nitelikte olmak
6. Seri halde çıkarılmış olmak
7. İbareleri aynı olmak
8. Şartları Sermaye Piyasası Kurulu tarafından belirlenmek
9. Kıymetli evrak niteliği taşımak

Bu tanım içerisinde açıklama ihtiyacı duyduğumuz farklı bir kavram karşımıza çıkıyor. Menkul kıymetler SPK'ya göre kıymetli evrak olarak sayılmıştır. Kıymetli Evrak, Türk Ticaret Kanunu'nun Üçüncü Kitabında yer almakta olup, Kıymetli Evrak Hukuku'nun konusunu oluşturmaktadır. T.T.K 'nın 557. maddesinde yapılan tanıma göre kıymetli evrak, "Öyle senetlerdir ki; bunlarda mündemiç olan (yer alan) hak senetten ayrı olarak dermeyan edilemediği (ileri sürülemediği, talep edilemediği) gibi başkalarına da devredilemez." Bu tanımlamadan yola çıkarak kıymetli evrak hakkında şu özellikleri sıralayabiliriz:

1. Kıymetli evrak bir senettir. Bu nedenle yazılı metin olmadıkça kıymetli evrak da olmaz.

2. Kıymetli evrak bir hakkı içerir. Bunlarda yer alan hak ancak senetle ileri sürülebilir. Yani hak senede bağlanmıştır. Bunun doğal sonucu olarak,

-Hakkın istenmesi için mutlaka senedin ibrazı gerekir.

-Hakkın devredilebilmesi için senedin de devredilmesi gerekir.

Kıymetli evrakta hak ve hukuk birlikte devreder. Menkul kıymetlerde yer alan hak alacaklılık ve ortaklık haklarından oluşmaktadır SPK 'ya göre menkul kıymetler kıymetli evrak niteliğindedir. Ancak SPK 'nın 10/A maddesinde hakkın senet olmaksızın, senetten ayrı olarak devrine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddeye göre; Sermaye piyasası araçları ve bunlara ilişkin haklar; özel hukuk tüzel kişiliğini haiz bir Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından kayden izlenir. Bu Kuruluş, Kurulun gözetim ve denetimi altındadır. Kayıtlar, Merkezi Kayıt Kuruluşu tarafından, bilgisayar orta-

mında, ihraççılar, aracı kuruluşlar ve hak sahipleri itibariyle tutulur. Kayıt edilen haklar bu Kanunun 7 nci maddesi uyarınca senede bağlanmaz. Kayden izlenen sermaye piyasası araçları üzerindeki hakların üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilmesinde, Merkezi Kayıt Kuruluşuna yapılan bildirim tarihi esas alınır.

Vergi kanunlarında menkul kıymet tanımı yapılmamıştır. Ancak GVK 'nın menkul sermaye iratlarını düzenleyen 75. maddesinde : "Sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği kar payı, faiz, kira v.b iratlar menkul sermaye iradidir " denmektedir. Bu madde ile doğrudan menkul kıymet tanımlanmakla birlikte, aslında dolaylı olarak madde içeriğinde bu tanıma yer verilmektedir. Burada belirtilen kar payı, faiz, kira v.b iratların elde edildiği para ile temsil edilen değerlerden oluşan sermaye ile menkul kıymetlerin kastedildiğini söyleyebiliriz. GVK 'da maddenin devamında "kaynağı ne olursa olsun aşağıda yazılı iratlar menkul sermaye iradı sayılır " hükmü ile menkul kıymetlerin bazılarının dolaylı olarak belirtildiği görülmektedir. Hisse senetleri, Tahviller, Hazine Bonoları, Toplu Konut, Kamu Ortaklığı, Özelleştirme İdarelerince çıkarılan menkul kıymetler, Alacak Senetleri, Kar Zarar Ortaklığı Belgesi GVK'nın 75. maddesinden yola çıkarak vergi kanunlarında yer verilen menkul kıymetler olarak sayılabilir.

Menkul kıymetleri muhasebe sistemi içerisinde irdelediğimizde menkul kıymetlerin işletmelerin kısa ve uzun vadeli amaçlarla kullanmak üzere edindikleri bilanço aktiflerinde kayıtlı değerler olduklarını görmekteyiz. Bu kıymetler Tekdüzen Hesap Planında 11 nolu Menkul Kıymetler ve 24 nolu Mali Duran Varlıklar hesap gruplarında izlenmektedir.

26.12.1992 tarih ve 21447 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nin "Tekdüzen Hesap Planı Açıklamaları" bölümünde 11-Menkul Kıymetler hesap grubuna ilişkin aşağıdaki açıklamalara yer verilmiştir:

"Bu grup faiz geliri veya kar payı sağlamak

veya fiyat değişimlerinden yararlanarak karlar elde etmek amacı ile geçici bir süre elde tutulmak üzere alınan hisse senedi, tahvil, hazine bonosu, finansman bonosu, yatırım fonu katılma belgesi, kar-zarar ortaklığı belgesi, gelir ortaklığı senedi gibi menkul kıymetler ile bunlara ait değer azalma karşılıklarının izlenmesi amacıyla kullanılır. Bu grup aşağıdaki hesaplardan oluşur:

110-HİSSE SENETLERİ

İşletmenin iştirak amacı dışında gelirinden veya fiyat farkından yararlanmak ve bu amacın gerçekleşmesi veya nakte gereksinme duyulması halinde satmak üzere edindiği ,geçici olarak elde tutulan hisse senetleri bu hesapta izlenir.

111-ÖZEL KESİM TAHVİL SENET VE BONOLARI

İşletmenin sahip olduğu tahvil, senet ve bonolardan özel sektörün çıkartmış bulunduğu tahvil ,senet ve bonolar bu hesapta izlenir.

112-KAMU KESİMİ TAHVİL, SENET VE BONOLARI

Genel bütçeye dahil dairelerle katma bütçeli idareler, sosyal güvence sağlayan resmi kuruluşlar, kanunla kurulmuş döner sermayeli kuruluşlar, yani kamu tarafından çıkarılmış bulunan tahvil, senet ve bonoların izlendiği hesaptır.

118-DİĞER MENKUL KIYMETLER

Hisse senetleri ,kamu ve özel sektör tarafından çıkarılmış bulunan tahvil ,senet ve bonoların dışındaki diğer menkul kıymetlerin takip edildiği hesaptır.

Menkul kıymetler edinildiğinde alış bedeli üzerinden bu hesaplara borç, elden çıkarıldığında ise aynı bedel ile alacak kaydedilir.

Menkul kıymetlerin satınalma giderleri "65.Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider Ve Zararlar" grubundaki ilgili gider hesabında izlenir. Menkul kıymetlerin satışından doğan zararlar "65.Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider Ve Zararlar " grubundaki ilgili hesapta; karlar ise "64.Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir Ve Karlar " grubundaki ilgili hesapta izlenir.

119-MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI(-)

Menkul kıymetlerin borsa veya piyasa de-

ğerlerinde önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalması olduğu tespit edildiğinde ortaya çıkacak zararların karşılanması amacıyla ayrılması gereken karşılıkların izlendiği hesaptır. Değer azalışları için azalışın tamamını karşılayacak olan tutar bu hesaba alacak "65.Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider Ve Zararlar" grubunda yer alan 654.Karşılık Giderleri hesabına borç kaydedilir. Kendisine karşılık ayrılmış olan menkul kıymet elden çıkarıldığında veya değer düşüklüğünün gerçekleşmemesi durumunda bu hesaba borç kaydedilerek ,karşılık tutarı 644.Konusu Kalma-yan Karşılıklar hesabına aktarılarak kapatılır.

MSUGT'de 24-Mali Duran Varlıklar hesap gurubuna ilişkin olarak ise şu açıklamalara yer verilmiştir:

"Uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklar nedeniyle elde tutulan uzun vadeli menkul kıymetlerle veya paraya dönüşme niteliğini kaybetmiş uzun vadeli menkul kıymetler bu grupta izlenir.ayrıca diğer bir işletmeye veya bağlı ortaklığa ortak olmak amacıyla edinilen sermaye payları da bu grupta yer alır.

240-BAĞLI MENKUL KIYMETLER

İştiraklerdeki sermaye payları hesabında aranan asgari yüzdeleri taşımadığı için iştirakler hesabında izlenemeyen,ancak uzun vadede elde tutulması amaçlanan hisse senetleri ile hisse senetleri dışında kalan ve uzun vadeli amaçlarla veya yasal zorunluluklarla veya paraya dönüşme niteliği kayborduğu için elde tutulan menkul kıymetler izlenir.

241-BAĞLI MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)

Bağlı menkul kıymetlerin borsa veya piyasa değerlerinde önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalması olduğu tespit edildiğinde ortaya çıkacak zararların karşılanması amacıyla ayrılması gereken karşılıkların izlendiği hesaptır

242-İŞTİRAKLER

İşletmenin doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya ortaklık paylarının izlendiği hesap-

tır.İştirakler hesabı ,bir ortaklıktaki en az %10 ve en fazla %50 oranında olan sermaye payları veya oy haklarının izlenmesinde kullanılır.

243-İŞTİRAKLERE SERMAYE TAAHHÜTLERİ (-)

İştiraklerle ilgili sermaye taahhütleri bu hesapta izlenir.

244-İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)

İştirak paylarının borsa veya piyasa değerlerinde önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalmalarının izlendiği hesaptır.

245-BAĞLI ORTAKLIKLAR

İşletmenin doğrudan ya da dolaylı olarak %50 oranından fazla sermaye ya da oy hakkında veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin sermaye paylarının izlendiği hesaptır. Bağlı ortaklığın sahipliğinin belirlenmesinde bu kıstaslardan ,yönetim çoğunluğunu seçme hakkı esas alınır.

246-BAĞLI ORTAKLIKLARA SERMAYE TAAHHÜTLERİ(-)

Bağlı ortaklıklarla ilgili sermaye taahhütlerinin izlendiği hesaptır.

247- BAĞLI ORTAKLIKLAR SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI(-)

Bağlı ortaklığa iştirak paylarının borsa veya piyasa değerlerinde önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalmalarının izlendiği hesaptır.

248-DİĞER MALİ DURAN VARLIKLAR

Yukarıda belirtilen hesapların hiçbirinin kapsamına girmeyen özellikle kendi bölümlerinde tanımlanmayan diğer mali duran varlıkların izlendiği hesaptır

249- DİĞER MALİ DURAN VARLIKLAR KARŞILIĞI(-)

Diğer mali duran varlıkların değerinde,sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen değer azalmaları bu hesapta izlenir.

III-MENKUL KIYMET TÜRLERİ

Finansal piyasaların gelişimine paralel olarak menkul kıymet çeşitleri her geçen gün artmaktadır.Menkul kıymetlerin gerek Sermaye Piyasası Kanunu'ndaki yeri,gerekse vergi kanunla-

rı ve muhasebe sistemi içerisindeki varlığı dikkate alındığında en yaygın kullanım alanı bulan türlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hisse Senetleri
2. Yatırım Fonu Katılma Belgeleri
3. Tahviller
4. Finansman Bonoları
5. Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar
6. Hazine Bonoları
7. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler
8. Konut Ve Gayrimenkul Sertifikaları
9. Kar Zarar Ortaklığı Belgeleri
10. Gelir Ortaklığı Belgeleri
11. Geçici İlmuhaberler
12. Katılma İntifa Senetleri
13. Eurobond

IV-VERGİ USUL KANUNUNA GÖRE DEĞERLEME

IV.1.Değerleme

VUK'un 258. maddesine göre ;Değerleme,vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti dir.İktisadi kıymet kavramı bir işletmeye tabi olsun olmasın her türlü menkul ve gayrimenkul mallar ile alacak ,borç ve hakları ifade etmektedir.Yani iktisadi kıymet para ile ifade edilebilen ve fiyatı olan her şey demektir.

Bilindiği üzere vergiler konularına göre Gelir Üzerinden ,Servet Üzerinden ve Harcamalar Üzerinden alınan vergiler olmak üzere üçe ayrılmaktadır.Servet vergileri ve birçok halde harcamaya vergilerinde ,iktisadi kıymetlerin değerleri doğrudan doğruya vergi matrahını oluşturur.Gelir ve Kurumlar Vergileri gibi kazanç ve iratlar üzerinden alınan vergilerde ise iktisadi kıymetlerin değerleri vergi matrahının oluşumunu doğrudan etkiler.Bu vergilerde matrah, özsermaye mukayesesı yoluyla dönem sonu ve dönem başındaki iktisadi kıymetlerin değerleri esas alınmak suretiyle tespit edilir.

Vergi mahrahının tespiti ve dolayısıyla alı-

nacak vergi tutarının belirlenmesi bakımından değerlendirme esas ve ölçüleri Vergi Usul Kanunu'nda belli kurallara bağlanmıştır.

IV.2.Değerleme Günü

Değerlemede iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haliz oldukları kıymetler esas tutulur (VUK md.259)

Örneğin;Veraset ve İntikal Vergisi'nin 11. madde hükmünde değerlendirme günü miras yoluyla vukubulan intikallerde mirasın açıldığı gün, diğer suretle vaki intikallerde malların huhuken iktisap edildiği gündür.Gelir ve Kurumlar Vergileri'nde ilk defa işe başlamada işe başlama tarihi,daha sonra her hesap döneminin sonuncu günü(VUK md.185'e göre belirtilen bu günlere bilanço günü adı verilir) değerlendirme günüdür.

Geçici vergi, cari vergilendirme döneminin gelir veya kurumlar vergilerine mahsup edilmek üzere üçer aylık dönemler halinde hesaplanır ve ödenir.(GV mükerrer md.120,KV md.25) Geçici vergi dönemlerinin son günü (31 Mart,30 Haziran,30 Eylül,31 Aralık tarihleri)geçici vergiye tabi işlemlerin değerlendirme günüdür.

IV.3.Değerlemede Esas

Vergi Usul Kanunu'nun 260. maddesine göre değerlendirme iktisadi kıymetlerden her biri tek başına nazara alınır.Teamülen aynı cinsten mallar ve düşük kıymetli müteferrik eşyayı toplu olarak değerlemek caizdir.

Örneğin;İşletme aktifinde kayıtlı amortisman tabi iktisadi kıymetlerin (taşıtlar,demirbaşlar,makine tesis cihazlar...)her biri ayrı ayrı değerlendirilir.Bu maddenin istisnası teamülen aynı cinsten mallar ve düşük kıymetli müteferrik eşyanın toplu olarak değerlendirileceğidir.

Örneğin;Bir İşletmede dönem sonunda mal mevcudu her biri 5'er kg'lık 100 teneke salça olsun, her bir tenekeyi ayrı ayrı değerlendirmeyip tümünün maliyet bedeli tespit edilerek değerlendirme yapılması uygun olur.Aynı cinsten sayılmayan ,düşük değerli iktisadi kıymetlere örnek olarak temizlik malzemelerini gösterebiliriz.İktisadi kıymetlerin değerlerindeki düşük-yüksek ayırımı işletmenin durumuna göre tespit edilir.

IV.4.Değerleme Ölçüleri

Vergi Usul Kanunu'nun 261. maddesine göre değerlendirme iktisadi kıymetin nev'i ve mahiyetine göre aşağıdaki ölçülerden biri ile yapılır:

1. Maliyet Bedeli
2. Borsa Rayıcı
3. Tasarruf Değeri
4. Mukayyet Değer
5. İtibari Değer
6. Vergi Değeri
7. Rayiç Bedel
8. Emsal Bedeli ve Ücreti

IV.4.1.Maliyet Bedeli

Maliyet bedeli, iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilmum giderlerin toplamını ifade eder. (VUK md.262)

Gayrimenkuller, özel maliyet bedeli, demirbaş eşya, emtia, zirai mahsuller ve hayvanlar, maliyet bedeli ile değerlendirilir.

Maliyet bedelinin oluşması için bir iktisadi kıymetin elde edilmesi veya değerinin artırılması gerekir. Elde etme imal veya inşa ya da satın alma şeklinde gerçekleşebilir. Değerin artırılması ise iktisadi kıymetin kapasitesini veya verimini artıran, ekonomik ömrünü uzatan işlemlerin gerçekleştirilmesi ile mümkün olur.

Maliyet bedelinden söz edilebilmesi için ayrıca, iktisadi kıymetin iktisap edilmesi veya değerinin artırılmasına ilişkin olarak, bir ödeme veya bunlara müteferri giderlerin olması gerekir. Müteferri giderler ifadesinden kur farkı, finansman giderleri gibi giderler anlaşılır.

IV.4.2.Borsa Rayıcı

Gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerlerini ifade eder.

Normal temevvüçler dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son muame-

le günü yerine değerlemeye takaddüm eden 30 gün içindeki ortalama rayıcı esas olarak alınmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir.

Ülkemizde menkul kıymetler ve ticaret borsaları mevcut olup, kambiyo borsası bulunmamaktadır.

İktisadi işletmelere dahil kıymetlerden yabancı paralar borsa rayıcı ile değerlendirilir. Borsada rayıcı yoksa, değerlemeye uygulanacak kur Maliye Bakanlığı tarafından tespit olunur. Servet unsurlarından ticari sermayeye dahil olsun olmasın bütün esham ve tahvilat borsa rayıcı ile borsada kayıtlı olmayanlar emsal bedeli ile değerlendirilir.

IV.4.3.Tasarruf Değeri

Bir iktisadi kıymetin değerlendirme gününde sahibi için arzettiği gerçek değerdir. (VUK 264)

IV.4.4.Mukayyet Değer

Bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir. (VUK 265) Alacaklar, borçlar, ilk tesis ve taazzuv giderleri, peştamallıklar, aktif geçici hesap kıymetleri (gelecek aylara/yıllara ait giderler ve gelir tahakkukları), pasif geçici hesap kıymetleri (gelecek aylara/yıllara ait gelirler ve gider tahakkukları) mukayyet değer ile değerlendirilir.

IV.4.5.İtibari Değer

Her nevi senetlerle esam ve tahvillerin üzerinde yazılı olan değerlerdir. (VUK 266) Kasa mevcudu (yabancı paralar hariç), eshamlı şirketlerle iktisadi kamu müesseselerinin çıkardıkları tahviller, eshamlı şirketlerde ihraç edilen hisse senetleri itibari değer ile değerlendirilir. Ancak, iktisadi işletmelere dahil, başka şirket ve müesseselere ait esham ve tahvilatın değerlendirme ölçüsü alış bedelidir.

IV.4.6.Rayiç Bedel

Bir iktisadi kıymetin değerlendirme günündeki normal alım satım değeridir. (VUK Mükerrer Madde 266) Rayiç bedel iktisadi kıymetlerin değerlendirme gününde satımları halinde piyasada kabul görecekları değerdir.

IV.4.7.Emsal Bedeli ve Emsal Ücreti

Emsal bedeli, gerçek bedeli olmayan veya

bilinmeyen veyahut doğru olarak tesbit edilemeyen bir malın, değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değerdir.

Emsal bedeli sıra ile, aşağıdaki esaslara göre tayin olunur:

Birinci sıra: (Ortalama fiyat esası) Aynı cins ve nevideki mallardan sıra ile değerlemenin yapılacağı ayda veya bir evvelki veya bir daha evvelki aylarda satış yapılmışsa, emsal bedeli bu satışların miktar ve tutarına göre mükellef tarafından çıkarılacak olan "Ortalama satış fiyatı" ile hesaplanır. Bu esasın uygulanması için, aylık satış miktarının, emsal bedeli tayin olunacak her bir malın miktarına nazaran % 25'ten az olmaması şarttır.

İkinci sıra: (Maliyet bedeli esası) Emsal bedeli belli edilecek malın, maliyet bedeli bilinir veya çıkarılması mümkün olursa, bu takdirde mükellef bu maliyet bedeline, toptan satışlar için % 5, perakende satışlar için % 10 ilave etmek suretiyle emsal bedelini bizzat belli eder.

(2686 sayılı Kanunun 35'inci maddesiyle değişen fıkra) Üçüncü sıra: (Takdir esası) Yukarıda yazılı esaslara göre belli edilemeyen emsal bedelleri ilgililerin müracaatı üzerine takdir komisyonunca takdir yolu ile belli edilir. Takdirler, maliyet bedeli ve piyasa kıymetleri araştırılmak ve kullanılmış eşya için ayrıca yıpranma dereceleri nazara alınmak suretiyle yapılır. Takdir edilen bedellere mükelleflerin vergi mahkemesinde dava açma hakkı mahfuzdur. Ancak, dava açılması verginin tahakkuk ve tahsilini durdurmaz.

Emsal bedelinin mükellef tarafından bizzat hesaplandığı hallerde, bu hesaplara ait kayıt ve cetveller ispat edici kağıtlar olarak muhafaza edilir.

Yukarıdaki esaslarla mukayyet olmaksızın kaza mercilerinin re'sen biçtikleri değerler ile zirai kazanç ölçülerini tesbit eden kararnamelerde yer alan unsurlar emsal bedeli yerine geçer.

Ücretle yapılan imalatla ücretin gerçek miktarının bilinmemesi veya doğru olarak tayin edilememesi hallerinde tesbit edilecek emsal ücret de aynı esaslara göre tayin olunur.

IV.4.8.Vergi Değeri

Bina ve arazinin Emlak Vergisi Kanunu'nun 29.maddesine göre tespit edilen değeridir.(VUK md.268)Bu maddenin değişmeden önceki şeklinde vergi değeri, bina ve arazinin rayiç bedeli olarak tanımlanmıştır.

IV- VERGİ USUL KANUNU'NA GÖRE MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ

Menkul kıymetlerin değerlendirilmesi konusuna Vergi Usul Kanunu'nun iktisadi işletmelere dahil kıymetleri değerlendirme bölümünde yer verilmiştir.Menkul kıymetleri değerlendirme ölçülerini açıklayan 279. madde hükmü 4369 sayılı kanunun 6. maddesiyle 31.12.1998 tarihinde yürürlüğe girmek üzere değiştirilmiştir.

4369 Sayılı Kanun Öncesi Uygulama

VUK'nun 279. maddesinde "Türk ve yabancı esham ve tahvilatı alış bedeli ile değerlendirilir" denmiştir.Bu madde hükmüne göre menkul kıymetler Türk ve yabancı esham ve tahvilleri ifade etmekte olup bu kıymetlerin tamamı için tek bir değerlendirme ölçüsü öngörülmektedir.Burada menkul kıymetlerin, değerlendirme ölçülerinden sadece alış bedeli ile değerlendirileceği hüküm altına alınmıştır.Dikkat edileceği üzere alış bedeli VUK'da sayılan değerlendirme ölçüleri arasında yer almamaktadır.(VUK md.261)Ancak 262.maddede yapılan maliyet bedeli tanımından yola çıkarak alış bedelini "iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi için satıcıya yapılan ödeme" olarak tanımlayabiliriz.Bu maddede belirtilen ödemelere yani alış bedeline müteferri giderlerin dahil edilmemesi gerekmektedir.Menkul kıymetlerin edinilmesine bağlı olarak doğan kur farkları,kredi faizleri,komisyon v.b. ödemelerin alış bedeline dahil edilmeyip gider olarak dikkate alınması gerekir.4369 sayılı kanun öncesinde, özellikle özelleştirme kapsamında blok halinde ve vadeli olarak satın alınan hisse senetleri bakımından ortaya çıkan iktisapla ilgili finansman giderleri ve kur farklarının alış bedeline dahil edilmeyip doğrudan gider yazılması esası benimsenmiştir.Maliye Bakanlığı'nın 14.07.1995 tarihli ve B.07.GEL.0.291.2948-279-15 sayılı muktezasında kur farkları ilişkin olarak ".....söz konusu iştirak

hisselerinin edinme maliyetine eklenmeyip dönem giderlerine intikal ettirilmesi gerekir" şeklinde görüş beyan edilmiştir. Aksi halde alış bedeli maliyet bedeline dönüşür ki, bu da kanun koyunun alış ve maliyet bedeli ayrımını ortadan kaldırır.

Değişiklik öncesinde 279.madde hükmü uyarınca,dönem sonunda işletmeye dahil menkul kıymetlerin değerlemesinde alış bedeli esas alındığı için,söz konusu kıymetlerin alış tarihinden dönem sonuna kadar olan değerlerine ilişkin olumlu veya olumsuz farklar dönem kazancına yansıtılamamaktadır.Menkul kıymetlere ilişkin olarak elde edilen kazanç ancak bu kıymetlerin elden çıkarılmasıyla ortaya çıkmakta ve o dönemin kazancına yansıtılmaktadır.Bu durum ticari kazancın saptanmasına yönelik olarak dönemsellik ve tahakkuk esasında sapma meydana getirir.

Örneğin;Menkul kıymetler kayıtlara alış değeri ile alınmakla beraber "ihtiyalılık kavramı" na göre ve "bilançoda varlıkları,bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değeriyle gösterebilmek için ,varlıklardaki değer düşüklüklerini göstererek karşılıkların ayrılması zorunludur." Şeklinde ifade edilen genel kabul görmüş muhasebe ilkesi uyarınca piyasa değeri alış değerinin altına inen menkul kıymetler piyasa değeri ile değeri ve değer azalışları için karşılık ayrılır.Ancak böyle bir karşılığın ayrılmasına VUK imkan tanımadığından mali karın tespitinde ayrılan bu karşılıklar kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınır.

Menkul kıymetlerin edinilmesinde kullanılan kredilerin faizlerinin dönem sonlarında gider olarak dikkate alınmasıyla vergi erteleme rejimi gündeme gelmektedir.

4369 Sayılı Kanun Sonrası Uygulama

4369 sayılı kanun ile VUK 'nun 279. madde- si "Hisse senetleri ile fon portföylerinin en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle,bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değeri.Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde ortaya çıktığı anlaşılırsa değerlemeye

esas bedel,menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil)iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır.Ancak borsa rayici bulunmayan,getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler,alış bedeli ile değeri." şeklinde değiştirilmiştir.

Bu madde hükmünde hisse senetleri ve yatırım fonu katılma belgeleri ayrıca belirtilmekle birlikte, "her türlü menkul kıymet" ifadesi ile aslında piyasaların gelişimine paralel olarak ortaya çıkan belli kıymetler de vergi uygulaması bakımından menkul kıymet sayılmış ve bu kanun kapsamına alınmıştır.4369 sayılı kanun ile düzenlenen değerlendirme hükmünde daha geniş bir menkul kıymet portföyü kastedilmekte ve menkul kıymetlerin değerlemesindeki tek esas uygulama terk edilerek değişik menkul kıymetler için değişik değerlendirme esasları öngörülmektedir.

Bu maddenin menkul kıymetlerin değerlemesinde alış bedeli dışında başka değerlendirme ölçülerine de yer vermesi, 4369 sayılı kanun öncesi uygulama bölümünde açıkladığımız tahakkuk ve dönemsellik esaslarındaki sapmaları giderici etki yapmaktadır.

Kanun metninde yapılan düzenleme ile menkul kıymetlerin değerlemesinde aşağıda açıklamasını yapacağımız üç farklı değerlendirme ölçüsü kullanılır:

1. Alış Bedeli Ölçüsü
2. Borsa Rayici Ölçüsü
3. Kist Getiri Ölçüsü

1-ALİŞ BEDELİ İLE DEĞERLEME

Alış bedeli, VUK'nun değerlendirme ile ilgili maddelerinde sayılmamış ve tanımlanmamış olmasına karşın 279. madde hükmünde değerlendirme ölçüsü olarak yer almıştır.Daha önce de belirtildiği gibi alış bedeli menkul kıymetin satın alınması için ödenen veya borçlanılan tutarlar olarak tanımlanabilir.Maliyet bedeli ölçüsü tanımında yer verilen ,iktisadi kıymetlerin iktisabı ile ilgili komisyon,kredi faizleri ve kur farklarının daha

önce söylediğimiz gibi alış bedeli ölçüsü kapsamına dahil edilmemesi gerekmektedir.

Alış bedeli ile değerlendirilenlerin değer artış gelirleri "vergiye tabi olmayan gelir", tersi durumda değer azalışları ise "kanunen kabul edilmeyen gider" sayılmaktadır.

Alış bedeli ile değerlendirilen menkul kıymetler şunlardır:

1. Hisse senetleri,
2. Portföyünün en az %51'i Türkiye 'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri,
3. Borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibarıyla hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler.

2-BORSA RAYICI İLE DEĞERLEME

Yukarıda belirtilenlerin dışında, belirli bir vadede ihraç edenin kar ve zararına bağlı olmaksızın getirisi olan her türlü menkul kıymetlerin değerlendirme ölçüsü borsa rayicidir.

Borsa rayici ile değerlendirilen menkul kıymetlerde oluşan değer artışları kanunen kabul edilen gelir niteliğindedir.

Menkul kıymetin borsa rayici ile değerlendirilmesi için borsanın Türkiye'de kurulmuş olma zorunluluğu yoktur.

Borsa rayici ile değerlendirilecek menkul kıymetleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Tahvil
2. Hazine Bonoları
3. Toplu Konut, Kamu Ortaklığı ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetler
4. Gelir Ortaklığı Senetleri
5. Alacak Senetleri
6. Finansman Bonoları
7. Banka Bonoları
8. Banka Grantili Bonolar
9. Varlığa Dayalı Menkul Kıymet
10. Portföyünün en az %51'i yabancı ülkelerde kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgesi

11. Getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olmayan ve borsa rayici olan sabit getirili menkul kıymetler

3-KIST GETİRİ ÖLÇÜSÜ İLE DEĞERLEME

Borsa rayici olmayan veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde olduğu tespit edilen ve getirisi hesaplanabilen menkul kıymetler kist getirisi ölçüsüne göre değerlendirilir.

Borsa rayicinin bulunmaması veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğunun anlaşılması durumunda değerlemeye esas bedel menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır.

Kist getirisi hesaplanarak değerlendirilecek menkul kıymetler genel olarak sabit getirili menkul kıymetlerdir. Bunlarda değerlendirme günü itibarıyla vadede elde edilecek gelir bilinmektedir.

Menkul kıymetlerin yabancı para cinsinden veya yabancı paraya endeksli olarak ihraç edilmiş olmaları halinde değerlendirme gününde bunların kur farkları da kist getiriye dahil edilir.

IV-MENKUL KIYMET TÜRLERİNE GÖRE DEĞERLEME

IV.1.HİSSE SENETLERİNİN DEĞERLEMESİ

Hisse senedi, anonim veya eshamlı komandit şirketlerin sermayelerini temsilen çıkardıkları kıymetli evrak hükmünde belgedir. Şirket faaliyetini sürdürdüğü ve kar ettiği sürece sahibine kar payı getirir. Sabit ve önceden hesaplanabilir bir getiri söz konusu değildir. Elde edilen kar payı şirketin karlılığına göre yıldan yıla farklılık gösterir

Hisse senetleri Vergi Usul Kanunu'nun 279. maddesi uyarınca 4369 sayılı kanun ile yapılan değişiklik öncesinde olduğu gibi alış bedeliyle değerlendirilecektir. 4369 sayılı kanun ile hisse senetlerinin değerlendirme ölçüsü ile ilgili bir değişiklik yapılmamıştır. Hisse senedinin Türkiye'deki veya yurt dışındaki bir şirket tarafından ihraç edilmiş olmasının değerlendirme açısından bir önemi yoktur. Türkiye'de veya yurt dışında bir borsada temin edilmesinin de önemi yoktur. Her iki durumda da alış

bedeli ile değerlendirilir. Değerleme günü, hisse senetlerinin değerlerinde düşme olsa dahi hisse senetleri için değer düşüklüğü karşılığı ayrılıp gider yazılamaz. (Muhasebe uygulamaları açısından bu mümkün olmakla birlikte, VUK'a göre mali karın tespitinde ayrılan karşılıklar gider kabul edilmez. Kanunen kabul edilmeyen gider niteliğindedirler.) Kar zarar hisse senetleri elden çıkarıldığında hesaplanır. Hisse senetlerinin ediniminde yüklenilen finansman giderleri ile kur farkları hisse senedinin alış bedeline eklenmez. Bu ödemeler tahakkuk ettikleri dönemde gider kaydedilir.

Anonim şirketler, sermayelerindeki artışları nakit karşılığı yapabilmekte veya iç kaynaklarından karşılayabilmektedir. Kar veya sermaye yedeklerinin sermayeye eklenmesi suretiyle yapılan sermaye artırımlarında, yeni çıkarılan hisse senetlerinin karşılığında ortaklardan nakten bir bedel alınmamaktadır. Bu nedenle bu hisse senetlerine bedelsiz hisse senedi denmektedir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/6 maddesinde 4369 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, şirket karlarının sermayeye ilave edilmesi kar dağıtımı sayılır olmaktan çıkarılmıştır. Buna göre, sermaye yedeklerinin (yeni değerleme fonları v.b.) veya kurum kazancının sermayeye eklenmesinden kaynaklanan sermaye artışı dolayısıyla hisse senetleri bedelsiz iktisap edilmiş olacak, bedelsiz alınan hisse senetleri üzerinde yazılı tutardan (nominal bedel) değerlendirilecektir.

ÖRNEĞİN; (Y) A.Ş., 20.11.2004 tarihinde nominal bedeli 1000,-TL olan borsada işlem gören (S) A.Ş.'nin hisse senetlerinden her biri 100.000-TL/adet olmak üzere 500.000 adet satın almıştır. Alış tarihi itibarıyla alış bedeli olan 50.000.000.000-TL'den aktive kaydedilmiştir. Dönem sonunda söz konusu hisse senedinin borsadaki ortalama fiyatı 140.000-TL'dir.

31.12.2004 tarihinde yapılan değerlemede bu hisse senetleri borsa rayıcı ile değil, alış bedeline göre 100.000-TL üzerinden toplam 50.000.000.000-TL olarak değerlendirilecektir.

Hisse senedi başına getiri 140.000-100.000 = 40.000-TL, toplam getiri ise 40.000 * 500.000 =

20.000.000.000-TL'dir. Ancak bu fark hisse senedinin satılması halinde Satışın yapıldığı dönemin karına yansıtacaktır. Eğer hisse senetlerinin borsa değeri 90.000-TL olsaydı hisse senetleri yine alış bedeli üzerinden değerlendirilecektir

IV.2.YATIRIM FONU KATILMA BELGELERİNİN DEĞERLEMESİ

Yatırım Fonu; halktan katılma belgeleri karşılığı toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inancılı mülkiyet esaslarına göre sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföyünü işletmek amacıyla kurulan mal varlığıdır. Fonun tüzel kişiliği yoktur, mal varlığı kurucunun mal varlığından ayrı tutulur.

Yatırım Fonu Katılma Belgesi; belge sahibinin kurucu ve saklayıcı kuruma karşı sahip olduğu hakları taşıyan ve fona kaç pay ile katıldığını gösteren kıymetli evrak niteliğindeki senetlerdir. Katılma belgelerinin itibari değerleri bulunmamaktadır. Bir fonun pay değeri, toplam fon değerinin tedavüldeki katılma belgelerinin kapsadığı pay sayısına bölünerek elde edilmektedir. Bu değer kurucu tarafından hesaplanmakta ve açıklanmaktadır. Katılma belgeleri sahipleri de istedikleri zamanda açıklanan bu değerler üzerinden belgelerini paraya çevirebilmektedirler.

Katılma belgelerinin getirisi, fon portföyünün yapısına göre değişim göstermektedir. Portföyün tahvil, bono ve benzeri sabit getirili menkul kıymetlerden oluşması halinde, katılma belgelerinin getirisi de hemen hemen sabit olmaktadır. Ancak portföyün ağırlıklı olarak borsada işlem gören hisse senetlerine bağlanması halinde ise, borsada oluşan fiyat dalgalanmalarından katılma belgeleri de etkilenmektedir.

Portföylerinin en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeli üzerinden değerlendirilecektir. Bunlar A tipi yatırım fonlarıdır. Fon portföylerinin en az %51'i yabancı şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri ile, Türkiye'de kurulmuş şirketlerin çıkardığı hisse senetlerinin, portföyünün için-

de %51'den daha az bir orana sahip olduğu yatırım fonu katılma belgelerinin borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekir. Bunlar B tipi yatırım fonları olarak nitelendirilir. Ülkemizde yatırım fonu katılma belgeleri borsada işlem görmemektedir. Bu tür kıymetlerin değeri günlük olarak bunları ihraç eden kurumlar tarafından ilan edilmekte ve istenildiğinde paraya çevrilmektedir. Yani bu belgelere sahip kimseler, istedikleri zaman bu belgeleri ihraç edene satarak paraya çevirebilirler. Bu kıymetlerin değerlendirilmesinde, bunların değerlendirilme günü itibarıyla kıst getirisinin dikkate alınması gerekir. Bu durumda alış bedeli ile değerlendirilecek katılma belgeleri dışındaki katılma belgelerinin kıst getiri ölçüsüne göre değerlendirilmesi gerekir. Kıst getiri hesabında, katılma belgelerini ihraç eden kurumların ilan edecekleri fiyatlar esas alınır.

ÖRNEĞİN; (Y) A.Ş. 20.11.2004 tarihinde (S) Bankası Yatırım Fonu katılma belgelerinden pay başına 1.124.000-TL olmak üzere 1000 adet satın almıştır. Söz konusu katılma belgeleri alış bedeli olan 1.124.000.000-TL'den alış tarihi itibarıyla aktifte kaydedilmiştir. Fon portföyünün %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşmaktadır. (S) Bankası 31.12.2004 tarihi için söz konusu katılma belgesinin pay başına değerini 1.354.000-TL olarak açıklamıştır.

Fon portföyünün %51'inin Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşması nedeniyle, 31.12.2004 tarihinde yapılacak değerlemede şirket aktifine kayıtlı katılma belgeleri alış bedeli ile değerlendirilecektir.

ÖRNEĞİN; Yukarıdaki örnekte (S) Bankası Yatırım Fonu portföyünde hisse senedi yer almıyor olsun. Bu durumda 31.12.2004 tarihinde yapılacak değerlemede bu katılma belgelerinin alış bedeliyle değerlendirilmesi mümkün değildir. Söz konusu katılma belgelerinin borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekmektedir de, katılma belgeleri borsada işlem görmemektedir. Bu nedenle dönem sonunda katılma belgelerinin alış bedeline, bunların yıl içindeki hesaplanan getirilerinin eklenmesi gerekir.

Katılma Belgelerinin Yıl İçindeki Getiri-

si: $1.354.000.000 - 1.124.000.000 = 230.000.000$ -TL'dir. Bu durumda, katılma belgelerinin 31.12.2004 tarihi itibarıyla değeri, alış bedeline elde edilen getirinin eklenmesiyle bulunacaktır ki, bu da $1.124.000.000 + 230.000.000 = 1.354.000.000$ -TL olmaktadır

Dönem sonuna kadar elde edilen 230.000.000-TL 'lik getiri 2004 hesap dönemi kazancına dahil edilecek ve üzerinden kurumlar vergisi ödenecektir. Getiri 31.12.2004 tarihinde 181-Gelir Tahakkukları hesabına borç, 642-Faiz Gelirleri hesabına alacak kaydedilir.

IV.3.DEVLET TAHVİLİNİN DEĞERLEMESİ

Ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkarılan sabit dönemsel bir getirisi olan menkul kıymete tahvil denir. Tahvillerin vadeleri 1 yıldan fazladır. Tahviller metin ve kupon bölümünden oluşur ve vadesi gelmemiş kuponlar tahvilden ayrılamaz.

Devlet iç borçlanma senetlerinden, vadesi 1 yıl ve daha fazla olanlar devlet tahvili olarak tanımlanırlar. Devlet tahvilinin üzerinde yazılı olan değer fillen borçlanılan tutarı gösterir. Ödeme planına göre borçlanılan tutar üzerinden, kupon karşılığı dönemler itibarıyla faiz ödemesi yapılır. Devlet tahvillerinin getirisinin önceden hesaplanması mümkündür.

Devlet tahvilleri borsa rayici ile değerlendirilir. Devlet tahvilleri İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Tahvil ve Bono Piyasası'nda işlem görmektedir olup, borsa rayici bulunmaktadır.

ÖRNEĞİN; 01.01.2004 tarihinde üzerinde yazılı değeri 5.000.000.000.-TL, vadesi 1,5 yıl olan %55 faizli devlet tahvillerinden satın alınmıştır. 31.12.2004 tarihinde devlet tahvillerinin borsadaki ortalama rayiç değeri 7.400.000.000-TL 'dir.

Değerlemede 31.12.2004 tarihinde devlet tahvillerinin 2004 dönemine ilişkin (01.01.2004-31.12.2004 dönemi) getirisi hesaplanacaktır.

31.12.2004 tarihindeki değeri: 7.400.000.000

Alış Bedeli (-) 5.000.000.000

2004 dönemi getirisi 2.400.000.000-TL olur.

IV.4. ÖZEL KESİM TAHVİLLERİNİN DEĞERLEMESİ

Anonim Şirketlerin ödünç para bulmak için

İtibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları sabit dönemsel getirisi olan menkul kıymetler özel kesim tahvilleri olarak adlandırılır. A.Ş'ler ana sözleşmelerinde hüküm bulunmasa dahi genel kurullarının kararıyla tahvil çıkarmaktadır. Tahvillerin (devlet tahvilleri hariç) ihracı için Sermaye Piyasası Kanunu'nda öngörülen prosedüre uyulması zorunludur. Tahvillerin vadesi en az 2, en fazla 7 yıl olabilir. Genellikle tahvillerden elde edilecek getiri sabit olmakla birlikte, bazı tahvil türlerinde faiz oranı belirli bir değışkene bağlanabilmektedir.

Özel kesim tahvilleri borsa rayici ile değeri lenirler. Her ne kadar İMKB'de özel sektör tahvillerinin de işlem görebileceğı bir piyasa açılmışsa da ,bu piyasa etkin değildir. Bu piyasada özel kesim tahvil alım satımı pek gerçekleşmemektedir. Bu nedenle ,borsa rayicinin oluşmaması halinde alış bedeline ilgili döneme isabet eden kıst getirilerin eklenmesi suretiyle değeri leme yapılır.

IV.5.HAZİNE BONOLARININ DEĞERLEMESİ

Devlet iç borçlanma senetlerinden ,vadesi 1 yıldan daha az olanlar hazine bonosu olarak tanımlanmaktadır. Hazine bonolarında kupon bulunmaz. Bunlar iskonto esasına göre ihraç edilmektedir. Bononun üzerinde gösterilen tutar vade sonunda anapara ve faiz dahil ödenecek parayı gösterir. Bu nedenle hazine bonolarının getirisi sabittir ve önceden hesaplanabilir.

Hazine bonoları borsa rayici ile değeri lenirler. Hazine bonoları İMKB'de işlem görmekte olup, bunların borsa rayici bulunmaktadır.

ÖRNEĞİN; 25.11.2004 tarihinde üzerinde yazılı değeri 15.000.000.000-TL ,vadesine 2.5 ay kalan hazine bonoları 12.000.000.000-TL indirilmiş bedelle satın alınmıştır. 31.12.2004 tarihinde hazine bonosunun borsadaki ortalama rayiç değeri 13.250.000.000-TL 'dir.

2004 yılına ilişkin getiri $13.250.000.000 - 12.000.000.000 = 1.250.000.000$ -TL 'dir.

IV.6.FİNANSMAN BONOLARI

Finansman bonoları, anonim şirketlerin kısa vadeli işletme ihtiyaçlarını karşılamak üzere çıkardıkları kısa vadeli senetlerdir. Banka kredileri-

nin yüksek maliyeti nedeniyle, şirketlere aracısız finansman olanağı sağlamaktadır. Finansman bonolarının üzerlerine yazılı olan nominal bedel anapara ve faizi kapsamaktadır. Satış sırasında bu bedel iskonto edilir ve iskontodan sonra tahsil edilen tutar borçlanılan tutarı gösterir. Elde edilen getiri sabittir.

279.madde hükmü gereğince finansman bonoları borsa rayici ile değeri lenir. İMKB'de bunların işlem görebileceğı bir piyasa açılmakla birlikte, bu piyasa etkin değildir. Bu nedenle, borsa rayicinin oluşmaması halinde , bunların ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değeri lemeye esas alınması gerekir.

IV.7.BANKA BONOLARI VE BANKA GARANTİLİ BONOLARIN DEĞERLEMESİ

Yatırım ve kalkınma bankaları ile anonim şirketlerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere, ihtiyaç duydukları ölçüde ihdas edilen bonolardır.

Banka bonoları; yatırım ve kalkınma bankalarının borçlu sıfatıyla düzenleyip Sermaye Piyasası Kurulu'nda kayda alınmasını müteakip ihraç ettiği emre veya hamiline yazılı kıymetli evraktır.

Banka garantili bonolar; kalkınma ve yatırım bankalarından kredi kullanan anonim ortaklıkların, bu kredilerin teminatı olarak borçlu sıfatıyla düzenleyip alacaklı bankaya verdikleri emre yazılı senetlerden ,bu krediyi kullandırmış olan bankaca kendi garantisi altında ve SPK tarafından kayda alınmasını müteakip ihraç edilen kıymetli evraktır.

Bunlar seri halde çıkarılmaz ve dönemsel gelir getirmezler. Halka arzedilmeleri söz konusu olmaz. Daha çok ikili ilişkiler çerçevesinde büyük miktarlarda çıkarılır ve belli, yerlere plase edilirler. Tahvilden farklı olarak bunların ihracındaki formalite daha azdır ve vade yapıları açısından daha esnektir. Bunların üzerinde yazılı olan nominal bedel, anapara ve faizi kapsamaktadır. Satış sırasında bu bedel iskonto edilir ve iskontodan sonra tahsil edilen tutar borçlanılan tutarı gösterir. Elde edilen getiri sabittir.

Söz konusu bonolar 4369 sayılı kanunla değişen 279. maddesi ne göre borsa rayiciyle değerlendirilir.Ancak bu bonolar İMKB’de işlem görmemektedir.Bu nedenle,bu bonoların ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlemeye esas alınması gerekir.

IV.8.VARLIĞA DAYALI MENKUL KIYMETLER

Genel finans ortaklıkları, finansman şirketleri ve finansal kiralamaya yetkili kuruluşların, kendi ticari işlemlerinden doğmuş alacakları veya S.P.K. Mevzuatı çerçevesinde temellük edecekleri alacaklar karşılığında çıkardıkları menkul kıymetlerdir.İskonto esasına göre çıkarılabileceği gibi, dönemsel ve değişken faiz ödemeli olarak da ihraç edilebilir.

Bu kıymetlerin Vergi Usul Kanunu’nun 279’uncu maddesine göre borsa rayiciyle değerlendirilmesi gerekir.Ancak bunların da İMKB’de işlem görebileceği bir piyasa açılmakla birlikte bu piyasa etkin değildir.Varlığa dayalı menkul kıymet alım satımı pek gerçekleşmemektedir. Bu nedenle,bu kıymetlerin ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlemeye esas alınması gerekir.

IV.9.GELİR ORTAKLIĞI SENETLERİNİN DEĞERLEMESİ

Gelir ortaklığı senetleri; köprü, baraj gibi belirli bir kamu altyapı tesisinin belirli bir süre içindeki gelirinin belirli bir kısmı karışık gösterilerek çıkarılır. Bu nedenle, getirisi söz konusu kamu altyapı tesisinin gelrine bağlı olarak değişim gösterir.Bu senetlerin gelirleri yılda iki defa ve kupon karşılığı olarak yapılmaktadır. Senetler hamiline yazılıdır.Senedi ellerinde bulunduranlar isterlerse vadeyi beklemeden senetlerini aldıkları bankaya iade edip, paralarını işlemiş gelirleriyle birlikte geri alabilirler.İşlemiş gelir, Kamu Ortaklığı İdaresinin tahmini gelir hesaplarına göre hazırladığı, 3 aylık süreleri kapsayan günlük gelir cetvellerine göre belirlenir.

Bu kıymetlerin Vergi Usul Kanunu’nun 279’uncu maddesine göre borsa rayiciyle değerlendirilmesi gerekir.Ancak bunların da İMKB’de

işlem görebileceği bir piyasa açılmakla birlikte bu piyasa etkin değildir.Varlığa dayalı menkul kıymet alım satımı pek gerçekleşmemektedir. Bu nedenle,bu kıymetlerin ilgili döneme isabet eden kıst getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlemeye esas alınması gerekir.

IV.10.KAR/ZARAR ORTAKLIĞI BELGELELERİNİN DEĞERLEMESİ

Anonim şirketlerin, kar ve zarara ortak olmak üzere faaliyet alanına giren tüm faaliyetlerin gerektirdiği finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere yurt içinde ve yurt dışında satılmak üzere ihraç ettikleri menkul kıymetlerdir. Kar zarar ortaklığı belgeleri bir milyarlık veya katları şeklinde hamiline veya nama yazılı şekilde çıkarılırlar.Bu menkul kıymetlere sahipolanları oy kullanma hakları bulunmaz.Vade sonunda ana paralarıyla birlikte kar payı alırlar.Dolayısıyla bu belgelerin sabit getirisi bulunmaz.Şirketin karlılığına göre getiri elde edilmesi söz konusudur. Şirketin zarar etmesi halinde kar payı alınamayacağı gibi ana paranında zarara isabet eden kısmı geriye alınmaz.Anonim şirketlerin ihraç edecekleri kar-zarar ortaklığı belgelerinin üzerine, kar ve zarar katlanılacağı ve bu belgelere kar garantisi verilemeyeceği açıkça yazılır.

Vergi Usul Kanunu’nun 279’uncu maddesinde, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetlerin alış bedeli ile değerlendirileceği belirtilmiştir.

Kar-zarar ortaklığı belgelerinin getirileri ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğmakta ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanmamaktadır.

IV.11.EUROBONDLARIN DEĞERLEMESİ

Çok uluslu bankalar ile güvence veren diğer kurumların oluşturduğu sendikasyonla, tahvili çıkaran ülkenin dışında diğer ülkelere satılmak üzere çıkardıkları tahvillere eurobond denmektedir.Bu tahvilleri çıkaran ülkeler böylece uluslararası piyasalardan finansman gereksinimlerini karşılamaktadır.

Söz konusu eurobondlar yurt dışındaki kişilere satılmak için çıkarılmakla birlikte yurt içinde

yerleşik kişi ve kurumların da eurobond almaları mümkündür. Tasarruf sahipleri bu tahvillerden döviz cinsinden faiz geliri elde etmektedir.

Bu eurobondlar da borsa rayiciyle değerlendirilir. Eurobondlar, İMKB Uluslararası Tahvil ve Bono Piyasasında işlem görebilmektedir. Bu nedenle borsada işlem gören varsa borsa rayici ile değerlendirilmesi gerekir. Ancak bunların İMKB'de borsa rayici olmadığı için, bunların ilgili döneme isabet eden kist getirilerinin hesaplanarak alış bedeline eklenmesi suretiyle değerlemeye esas alınması gerekir. Yabancı para cinsinden olan eurobonların dönem sonunda değerlemesinde ortaya çıkacak olan kur farkının da hesaplanarak değerlemede dikkate alınması gerekmektedir.

IV.12.GEÇİCİ İLMUHAHERLERİN DEĞERLEMESİ

Türk Ticaret Kanunu'nun 411. maddesine göre hisse senetlerinin yerini tutmak üzere ilmuhaberler çıkarılabilir. Ilmuhaberler, şirketin kuruluş işlemleri tamamlandıktan, tescil ve ilanı yapıldıktan ve böylece tüzel kişiliği kazandırıldıktan sonra, pay senetleri henüz çıkarılmadan önce pay senetlerinin yerini tutmak üzere pay karşılığı verilen geçici bir belge niteliğindedir.

Ilmuhaberler, pay senetleriyle değiştirileceğinden ve onların yerine geçeceğinden, biçim ve kapsam yönlerinden, tıpkı pay senetleri gibi düzenlenir.

Geçici ilmuhaberler, hisse senedi çıkarılana kadar bunların yerine geçmek üzere çıkarılan ve hisse senetleri çıkarıldığında hükmü kalmayan kıymetli evrak olmaları nedeniyle, VUK'un 279. maddesinin hisse senetlerine ilişkin hükmü gereği alış bedeli ile değerlendirilmeleri gerekmektedir.

IV.13.GAYRİMENKUL SERTİFİKALARININ DEĞERLEMESİ

Gayrimenkul sertifikası, belirli bir gayrimenkul projesini gerçekleştirmeyi üstlenen ve gayrimenkul sertifikasının içerdiği edimleri yerine getirmekle yükümlü olan anonim ortaklıkların, bedellerini inşa edilecek veya edilmekte olan gayrimenkul projelerinin finansmanında kullanılmak üzere ihraç ettikleri, nominal değeri eşit, hamiline yazılı menkul kıymetlerdir.

İhraççının edimlerinin ve belirlene cezai şartların bir banka tarafından garanti edilmesi ile sertifikaların borsaya kote edilmesi zorunludur.

İMKB'de Tahvil ve Bono Piyasası'nda Gayrimenkul Sertifikası pazarı olmasına rağmen, söz konusu pazarda bu kıymetlere ilişkin herhangi bir işlem yapılmamaktadır. Ancak özelliği gereği borsaya kote edilmeleri zorunlu olduğundan borsa rayici ile değerlendirilmeleri gerekmektedir.

IV.14.KATILMA İNTİFA SENETLERİNİN DEĞERLEMESİ

SPK'nın Seri III ve No:10 Tebliğine göre; Anonim ortaklıklar nakit karşılığı satılmak üzere, ortaklık haklarına sahip olmaksızın kardan pay alma, tasfiye bakiyesinden yararlanma, yeni pay alma v.b sağlamak üzere katılma intifa senedi çıkarabilirler.

Katılma intifa senetlerinin işlem göreceği bir borsa mevcut değildir. Kardan pay almaya imkan tanıyan bu senetlerin değerlendirme günü itibarıyla getirisini hesaplamak da mümkün değildir. Bu nedenle, katılma intifa senetleri alış bedeli ile değerlendirilir.

V-SONUÇ

4369 sayılı kanun değişikliğine kadar bütün menkul kıymetler alış bedeli ile değerlendirilmekteydi. VUK'un 279. maddesinde yapılan değişiklik ile hisse senetleri, yatırım fonları katılma belgeleri ve borsa rayici yada değerlendirme günündeki getirisi önceden bilinmeyen menkul kıymetler yine alış bedeli ile değerlendirilecekler bu menkul kıymetler dışındaki menkul kıymetler ise borsa rayici ile değerlendirileceklerdir.

Ülkemizde menkul kıymetler borsası olarak yalnızca İMKB faaliyet göstermektedir. İMKB'de işlem gören menkul kıymetler ise hisse senetleri, devlet tahvili ve hazine bonosundan ibarettir.

Hisse senetleri alış bedeli ile değerlendirileceğine göre borsa rayici ile değerlendirilecek menkul kıymetler devlet tahvili ve hazine bonosundan oluşur.

KAYNAKÇA :

1-YILMAZ, Kazım; Vergi Usul Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu ve Katma Değer Vergisi Kanunu Açısından Değerleme, Ankara, Kasım, 2000

2-Beyanname Düzenleme Kılavuzu (Maliye Hesap uzmanları Derneği), 2004

3-ÖZBALCI, Yılmaz; Vergi Usul kanunu Yorum ve Açıklamaları, Oluş Yayıncılık, Ekim 1999

4-Vergi Usul Kanunu

5-Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği

6-Aydoğdu İsmail Hakkı, "Menkul Kıymet Değerlemesi" Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog, Sayı:200,Aralık 2004, S.122-136

7-Akyol M. Emin, "5228 Sayılı Kanun Sonrasında Mevduat Değerlemesi", Vergici ve muhasebeciyle Diyalog, Sayı: 198, Ekim 2004, S.5-10.

8-CİMİT İclal, "Menkul Kıymet ve Menkul Kıymetlerde Değerleme", Yaklaşım Yayınları, Sayı:114, Haziran 2002, S.152-158

9-ÖĞÜN İsmail, "Menkul Kıymetlerde Değerleme" Yaklaşım Yayınları, Sayı:101,Mayıs 2001, S.136-138

10-Denetim İlke ve Esasları II. Cilt (Hesap Uzmanları Derneği),Yıldız Ofset,Ankara,Temmuz.2004

11-ÇİTÇİ Bülent, " Menkul Kıymet Değerlemesi ve Menkul Kıymetlerde Dönem Gelirinin Hesaplan-

masında Ortaya Çıkan Sorunlar", Yaklaşım Yayınları, Sayı:107, Kasım 2001,S.111-121

12-www.gelirler.gov.tr

13-Tekin Cem, "5228 Sayılı Kanunla Alacak ve Borçların Değerlemesine İlişkin Olarak Yapılan Değişiklikler", Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog, Sayı:200,Aralık 2004, S.98-104

14-YEŞİLYURT, Eren ; Alacak ve Borçlarda Değerleme ve Reeskont Uygulaması, Vergi Sorunları Dergisi, Aralık 2004

15-YILDIRIM, Ercan-EROL, Ahmet; Menkul Kıymetlerin Vergilemesi, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2001

16-ÇANKAYA, İslam; Dönem Sonu İşlemleri Vergi ve Muhasebe Uygulamaları, Maliye ve Sigorta Yorumları, Ankara, 2000

17-AK, Bülent; İktisadi İşletmelere Dahil Menkul Kıymetlerin Değerlemesi, TÜROMB Yayınları-63, Ankara, 1999

MENKUL KIYMETLERİN DEĞERLEMESİ (VUK MD. 279)			
HİSSE SENETLERİ VE YATIRIM KATILMA BELGELERİ (1)	DİĞER MENKUL KIYMETLER		
	Borsa rayici varsa	Borsa rayici yoksa	
		Getirisi makul ölçüye göre belirlenenler	Getirisi makul ölçüye göre belirlenemeyenler (3)
Alış bedeli	Borsa rayici	Düzeltilmiş alış bedeli (2)	Alış bedeli
	• Tahviller • Finansman bonoları • Banka garantili bonolar • Hazine bonoları • Devlet tahvilleri • Fon portföyünün %51'i Türkiye'de kurulmuş şirketlerin hisse senetlerinden oluşmayan yatırım fonu katılma belgeleri • Varlığa dayalı Menkul kıymetler • İpotekli borç senetleri • Konut ve gayrimenkul sertifikaları		• Kar zarar ortaklığı belgesi • Gelir ortaklığı belgesi • Geçici ilmuhabeler

- 1- Fon portföyünün en %51'i Türkiye'de kurulmuş şirketlerin hisse senetlerinden oluşan katılma belgeleri
- 2- Menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkı dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır.
- 3- Getirisi ihraç edenin kar ve zararlarına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan